

Фабіан АНДРУШКЕВИЧ

Ключові слова: освіта, система освіти, освітні реформи.

Порівняльний аналіз змін в освітньому процесі України і Польщі має велике теоретичне і практичне значення. Наші країни мають подібну історію, пройшли цикл соціалістичних і постсоціалістичних трансформацій, мають багато точок дотику в економічному, політичному і соціокультурному вимірі, а тому й здійснюють співмірні перетворення в галузі освіти. Разом з тим кожній з країн притаманні специфічні, особливості, зокрема в освіті.

УДК 37.013.74(438)

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ У СИСТЕМАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ Й ПОЛЬЩІ

© Андрушкевич Ф., 2011

освід трансформацій, здійснених відповідно до наявних умов, має для обох країн фундаментальне значення. Зупинимося на цьому докладніше.

Багаторічна історія існування України у складі СРСР сформувала відповідну систему освіти, яка мала власні позитивні риси та вади. Ця система, спрямована на виробництво, на фундаментальну підготовку і задоволення освітніх запитів широких верств населення, була цілком підпорядкована державі з орієнтацією на внутрішні потреби. Радянський період вітчизняної системи вищої освіти характеризувався потужним розвитком як системи вищої освіти загалом, так і механізмів планового працевлаштування випускників. Підготовка спеціалістів вищої кваліфікації набула специфічних ознак – як позитивних, так і негативних. До *позитивних* ознак вищої освіти в Україні радянського періоду можна віднести [7, 3]:

- стандартизацію системи вищої освіти та критеріїв якості освіти незалежно від територіального і галузевого (чи відомчого) підпорядкування;
- ґрунтовну теоретичну підготовку з посиленою увагою до світоглядних і практичних філософських проблем;
- широку практичну підготовку включ-

но з галузями знань, дотичних до основної спеціальності;

- наявність виробничих, управлінських та наукових практик протягом усього навчання;

- забезпечення гарантованого працевлаштування випускників і, таким чином, забезпечення їхнього соціального статусу.

Негативними ознаками вітчизняної системи вищої освіти цього періоду можна вважати:

- повну відірваність від практики та досвіду розвитку світової системи вищої освіти;

- повну і свідому відсутність орієнтирів для інтеграції вітчизняної системи вищої освіти у світову;

- орієнтацію фахівців у прикладних наукових галузях на одноразове накопичення ймовірно потрібних знань;

- орієнтацію виключно на дозволені джерела інформації (як фахові, так і світоглядні) [7, 4].

Споріднена система освіти сформувалася й у сусідніх державах так званого соціалістичного табору, але з деякими істотними відмінностями. Крім того, ці держави раніше за Україну та більш інтенсивно почали орієнтуватися на західноєвропейський досвід. Тому особливо цікавою для порівняльного дослідження серед усіх держав, з якими межує Україна, є Республіка Польща. Саме ця країна в останні роки перетворилася в найбільш послідовного прихильника вступу України до ЄС [13, 9]. Крім того, слід зазначити подібність «стартових» умов у Польщі та в Україні на початку суспільно-економічних реформ. Адже історично склалися так, що менталітет і система цінностей польського народу завжди були достатньо близькими до відповідних характеристик українців. Ця обставина істотно полегшує запозичення позитивного досвіду польського уряду щодо реформування системи управління освітою.

Історія і глибина міжнародних контактів України і Польщі в період існування соціалістичної системи носить різносторонній, хоча й не завжди безхмарний характер. Офіційна позиція двох держав суто відрізнялася від суспільної думки, яка різнилася ще й залежно від місця локалізації та часу. На-

приклад, у післявоєнний період важливим центром, що проводив ревізію польських зовнішньополітичних доктрин і концепцій відносно України, була польська еміграція. Разом з силами, що стояли в «українському питанні» на позиціях лондонського емігрантського уряду, з'явилися авторитетні прибічники українсько-польського діалогу. На початку 80-х рр. важливу роль у формуванні зваженого підходу до проблем польсько-українських відносин перебирають на себе демократичні і дисидентські угруповання в самій Польщі [6, 399]. «Проукраїнською» виявилася позиція такого відомого дисидентського угруповання, як Конфедерація незалежної Польщі (КНП). КНП надавала і надає зв'язкам з Україною стратегічного значення, протиставляючи східноєвропейський регіон у геополітичному відношенні як Заходу, так і Сходу, власне Росії. Прихід до влади в Польщі демократичних сил у 1989 р. і проголошення незалежності України в 1991 р. у черговий раз у XX ст. докорінно змінили ситуацію в українсько-польських відносинах. Перед польськими керівниками, політичними партіями і рухами, перед польським суспільством загалом постала проблема вироблення не просто нової позиції в так званому українському питанні, а й довгострокової стратегії відносно сусідньої новоутвореної держави. Польща першою серед зарубіжних країн у грудні 1991 р. визнала Україну як незалежну державу [Там само, 400]. Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин, підписана 13 жовтня 1990 р., і Договір про добросусідство, дружні взаємини і співпрацю від 18 травня 1992 р. [5, 613] заклали підґрунтя рівноправного стратегічного партнерства між двома державами. Це був вияв переконання польських політичних кіл у тому, що в політичних інтересах Польщі належить підтримати суверенітет України і надати їй допомогу в проведенні політичних і економічних реформ. Варто зазначити, що швидкість, з якою формувалося це переконання, є своєрідним феноменом. Розуміння стратегічного партнерства – і, відповідно, стосунки між Варшавою і Києвом – увесь час змінюються. На початку нашої співпраці особливої ваги набуло

створення і розширення механізмів політичних консультацій. Цей важливий для обох сторін процес побудови інфраструктури взаємовідносин продовжувався фактично до 1996 р., а результатом його стали близько 70 міждержавних угод і договорів [15].

Українсько-польський політичний діалог збагачується міжпарламентськими контактами. Співробітництво між українською Верховною Радою та польським Сеймом розпочалося ще в 1990 р. Відтоді спостерігається взаємна зацікавленість парламентаріїв актуальними питаннями розвитку двостороннього співробітництва та міжнародної проблематики. 1993 року з ініціативи Української республіканської партії (УРП) та Конфедерації незалежної Польщі було зініційовано проведення форуму політичних партій балтійсько-чорноморських країн. Результат Балто-Чорноморського саміту, який відбувся у вересні 1999 р. в Ялті, засвідчив, що Україна і Польща «перебувають в регіональному геостратегічному епіцентрі» [2, 147].

Результати експертного опитування з проблем стратегічного партнерства, що проводилося Центром ім. О. Разумкова у жовтні 2000 р., підтверджують стратегічну значущість розвитку українсько-польських відносин. Одне з чільних місць у загальному переліку 19 держав, проголошених стратегічними партнерами України, експерти віддали Польщі (52 %). Оцінка українською громадськістю пріоритетності розвитку відносин з Польщею мало різнилась з експертною (56,8 %) [14, 5].

Загалом до обопільних інтересів України і Польщі можна віднести такі: забезпечення національної безпеки в рамках створення загальноєвропейської системи; розвиток різнобічного політичного, економічного, культурного та інформаційного співробітництва на двосторонній основі, в межах Ради держав Балтійського моря, Центральноєвропейської ініціативи, Балто-Чорноморського співробітництва і ГУАМ, а в перспективі – в рамках ЄС; прагнення до взаємної політико-економічної підтримки на міжнародній арені; налагодження і розширення громадських, науково-дослідних, освітніх і культурно-мистецьких зв'язків

як на державному, так і на місцевому рівнях [8, 305].

Український дослідник В. Моцок зазначає [9, 15], що тривалий час відносини між двома країнами залежали від політики впливових західних країн і особливо США. Вплив Заходу істотно позначився на процесах становлення і розвитку українсько-польських політичних стосунків. Це було зумовлено, передусім, часткою ядерної зброї колишнього СРСР, яка розміщувалася й на території України. Стосовно сучасного українсько-польського співробітництва в політичній сфері науковці зазначають: воно має об'єктивні передумови для подальшого розвитку завдяки спільним геополітичним інтересам, а також у контексті відносин обох країн з євроатлантичними структурами. Саме в цьому значенні таке співробітництво є стратегічним партнерством [1].

Польські зовнішньополітичні концепції відносно України в ХХ ст. зазнали істотних змін, еволюціонуючи разом з бурхливою епохою. Реалії сучасного посткомуністичного періоду детермінують їх якісно новий зміст. Серед науковців, які досліджують сьогодні польсько-українські відносини, варто виділити таких, як В. Моцок, О. Калакура, авторський колектив під керівництвом О. Дергачова [5], у науковому дослідженні якого висвітлено всі вектори українських міжнародних відносин, в тому числі з Польщею. Зокрема зазначено, що польсько-українські контакти попри складну історичну спадщину безповоротно вступають у фазу конструктивного, прагматичного взаємовигідного розвитку, а об'єктивні національні інтереси обох держав у стратегічних питаннях збігаються.

Одним із стратегічних напрямів формування взаємовідносин є система освіти. Як зазначено в статтях 14 та 15 Договору між Україною і Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, сторони сприятимуть розвиткові контактів між школами, іншими навчальними закладами і науковими установами, в тому числі в галузі обміну науковими працівниками, викладачами, студентами, аспірантами і стипендіатами, а також здійсненню спільних науково-дослідних робіт. Співробітництво в галузі освіти, зокрема вивчення польської

мови в Україні й української – в школах і інших навчальних закладах Польщі – також перебуває у полі обопільних інтересів обох країн [5, 613].

Система освіти Польщі, яка здебільшого орієнтувалася на соціалістичні вимоги, наприкінці 80-х рр. XX ст. почала стрімко змінюватися. В українському науковому просторі проблеми вищої освіти у Польщі висвітлено в працях А. Василюк, Л. Гриневич, А. Каплун, Є. Коваленко, І. Ковчиної, С. Когут, Н. Ничкало, Г. Ніколаї, В. Пасічника, В. Ханенко, І. Шемпрух та ін. [3, 59].

Експерти зазначають [4, 3], що польська реформа системи освіти була перш за все не педагогічним, а політичним проектом, адже пропонувався не перегляд управлінських функцій у системі виховання та освіти, а наголошувалося на необхідності змін середовища, в якому відбувається освітній процес.

Зміни української системи освіти дуже схожі на ті, які відбувалися в Польщі наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. Польське Міністерство освіти зреформувало шкільну систему: збільшився термін навчання в початковій школі, поліпшилася якість професійної освіти, змінилося підпорядкування освітніх закладів за адміністративним принципом тощо. До 1989 р. система освіти ПНР виконувала ідеологічне замовлення, спрямоване на виховання людини, яка сповідувала б комуністичні цінності. Незважаючи на зовнішні відмінності у системах освіти, а також педагогічних інституцій, освітні цілі були взаємопов'язаними в усіх братніх країнах. Таку єдність можна було пояснити «єдиними стандартами країн соціалізму», хоча насправді прикладом для всіх їх, також і для Польщі, були освітні орієнтири СРСР. Починаючи з 1989 р. у Польщі постає завдання відійти від цих стандартів та орієнтуватися на інші, основані на демократизмі, гуманізмі та взаємоповазі [12, 99].

Отже, в результаті реалізації зазначеної поетапної стратегії змін польська система базової освіти стала більш відкритою за рахунок впровадження: нового способу фінансування з державного бюджету закладів освіти та виховання; нової трудової філо-

софії для вчителів; нового рівня в системі організації та управління шкільною освітою; передачі школам контролю за змістом навчання і виховання; швидкого розвитку ринку підручників; нового способу здійснення нагляду за школами та закладами освіти; нових форм підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Осмислення та розв'язання проблем української освіти як умови підвищення її якості має відбуватися в контексті проблем та завдань європейської освіти. Цікавою і корисною з цього приводу є книжка К. Павловського «Трансформації вищої освіти в XXI столітті: польський погляд» [10]. Дослідник пише про складність розв'язання такої проблеми, адже необхідність відповідного оцінювання якості програм і правильного визначення вимог до кожного студента в закладах, які мають програми та ступені однакового рівня, суперечить занадто суворому нав'язуванню критеріїв, мінімальних вимог до програм (це може призвести до нівелювання відмінностей між програмами, а в разі невідповідності критеріїв – до масових негативних наслідків).

К. Павловський піддає сумніву тезу про демократичність (безкоштовний доступ) європейської освіти, застосовуючи несподіваний аргумент: «Важко говорити про демократичний доступ, коли більш талановиті частково підтримуються (через податки) сім'ями менш обдарованих, які не можуть здобути вищу освіту, хоча їхні сім'ї бідніші від сімей тих, хто навчається» [Там само, 49].

З іншого боку, польський дослідник ратує за запозичення Європою кращого американського досвіду в питаннях підвищення якості та ефективності освіти. Сюди належить: організація професійного менеджменту вищого навчального закладу; спрощення процедур і скорочення часу наукового та організаційного просування кар'єрними щаблями у вищому навчальному закладі; припинення практики легкого доступу до державних коштів; підтримка державою найкращих закладів вищої освіти; мобільність персоналу і динамічне соціальне оточення; розроблення довготривалих механізмів залучення, просування та використання інновацій.

Отже, реформа системи освіти в Польщі ставила перед собою такі завдання: зближення навчання з реаліями сучасного життя; виховання сучасної людини, позбавленої стереотипів минулого; демократизація системи освіти з урахуванням європейсько-

го досвіду; підготовка до вступу країни до ЄС; можливість саморегуляції нової системи освіти. Аналізуючи останні зміни у ній, можна стверджувати, що європейська інтеграція була, мабуть, найголовнішим «двигуном реформи» [12, 101].

Література

1. **Андрущенко В.** Організоване суспільство / В. Андрущенко [Електрон. ресурс]. – К.: Ін-т вищої освіти АПН України, 2006. – 583 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/people/andrushenko.html>
2. **Бідзюра І.** Деякі аспекти захисту національних інтересів України / І. Бідзюра // Політ. менеджмент. – 2005. – № 2 (11). – С. 145 – 155.
3. **Бондаренко О. О.** Участь у культурі та культурна активність студентів у дослідженнях польських науковців / О. О. Бондаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інновац. технології – 2009. – № 2. – С. 59 – 66.
4. **Гриневич Л. М.** Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л. М. Гриневич. – К., 2005. – 20 с.
5. Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво // Відомості ВР України. – 1992. – № 43. – С. 613.
6. **Калакура О. Я.** Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті: Моногр. / О. Я. Калакура. – К.: Знання України, 2007. – 507 с.
7. **Матвійшин Є. Г.** Методичні вказівки до вивчення модуля «Система управління якістю освіти вищих навчальних закладів» дисципліни «Державна політика і управління в освіті»: Наук.-метод. розробка / Є. Г. Матвійшин, С. М. Ромашко. – К.: НАДУ, 2009.
8. **Матійчик Я. П.** Українсько-польські відносини / Я. П. Матійчик, В. М. Чумак / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%203_cnv.htm
9. **Моцок В. І.** Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект: Автореф. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. І. Моцок. – Чернівці, 2002. – 20 с.
10. **Павловський К.** Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд / К. Павловський. – К.: Навч.-метод. центр: Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2005. – 230 с.
11. Стратегічне партнерство України з іншими державами: підходи та оцінки // Центр Разумкова, 2000. – С. 20 – 21.
12. **Федорик Ю.** Реформи польської освіти: досягнення й перспективи / Ю. Федорик // Зб. наук. праць Бердянськ. держ. пед. ун-ту (Пед. науки). – № 1. – Бердянськ: БДПУ, 2005 / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2005/27.
13. **Ходжило І. І.** Трансформація державного управління освітою: уроки Польщі для України / І. І. Ходжило // Вищі навч. заклади у європ. навч.-освітн. просторі: Матер. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ. ун-т економіки і права, 25 лютого 2010. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 8 – 14.
14. **Дергачев А.** Украинская государственность в XX веке (историко-политологический анализ) / А. Дергачев, О. Белый, И. Бураковский, Е. Быстрицкий и др. – К.: Політ. думка, 1996. – 448 с.
15. **Сивец М.** Украина и Польша: подытоживая достигнутое / М. Сивец / [Електрон. ресурс]. – Дзеркало тижня. – № 32 (356) 23 августа – 1 сентября 2001. – Режим доступу: www.zn.ua/1000/1600/32037/

Резюме

• *Конкретний аналіз особливостей європейського освітнього простору і змін у його освітнянській галузі дає змогу більш предметно визначити завдання трансформації національних освітніх систем, зокрема України й Польщі.*

• *Конкретний аналіз особливостей європейського освітнього простору і змін у його освітнянській галузі дає змогу більш предметно визначити завдання трансформації національних освітніх систем, зокрема України й Польщі.*

• *The specific analysis of the European educational space peculiarities and the changes in its educational domain affords us to define more exactly the tasks for national educational systems' transformation, those of Ukraine and Poland in particular.*